Farkas László

Negyedszer temették örök nyugalomra József Attilát

A tragikus sorsú, sokat szenvedett költő temetéseinek története méltatlanságok, megalázások története.

Már az is példátlan, hogy valakit négyszer hantoljanak el; és az is szomorú, az ember a szíve mélyén ötödik, méltó temetést kívánna neki.

Az első szertartást az élet rendezte, kopárra, szervezetlenre, Balatonszárszón 1937-ben, a hirtelen, öngyilkos halál döbbenetében. Nem a nemzet búcsúzott nagy költő-halottjától, hanem néhány budapesti barát s a falu népe; dísztelenül, szegényes fejfával, rajta kézírásos betűkkel: Itt nyug. József Attila. – Tegyük hozzá, a nemzet mentségére, akkor még kevesen tudták, milyen nagy költő hagyott itt bennünket.

A második temetést talán a lelkiismeret-furdalás rendezte: öt év után, ahogy egyre magasodott a köztudatban, egyre többen értették, hogy a nagy költőtársak közelében van a helye, a budapesti Kerepesi temetőben. Talán díszsírhelyen… De akinek életében „havi kétszáz sose telt", annak halálában nem telhetett díszsírhelyre: a közadakozásból nem futotta. Így került a költő a temető 35-ös táblájába, a művészparcellától odább, magányos nyughelyére, 1942-ben.

Nagy ünnepséggel, igaz. Ötszázan biztosan, de tán ezren is lehettek az új sír körül. Ám itt sem csupán a rangos költőt temették. Szép gesztus volt, hogy a hazatelepítés mozgalma a munkások körében indult, de a mozgalmárok szólamaival – „nagy demonstráció… tömegeket megmozgató zászló…" – politikai felhangokat kapott a tisztelgés. Az emlékbizottság is csonka volt, a méltatók közül is hiányoztak a legnagyobbak – majd hiányzott, még évtizedek múlva is, a méltó síremlék.

1963-ban is a kopott fejfa jelölte sírhelyét, amikor az elhanyagolt sír láttán, a méltatlan környezet láttán a költőtestvér, Juhász Ferenc eljajongta József Attila sírja című versében, hogy nem-méltó helyen fekszik a költőtárs. A „pici proletár-sírban". A vers nagy vihart keltett s biztosan jót akart, békét akart az a rejtelmes kéz, mely átlopta a halottat, a vers-keltette viharos viták idején a már korábban elkészült Munkásmozgalmi Panteon előkertjébe. Ez volt a harmadik „temetés", az éj leple alatt, a nemzetet formázó néhány sírásó jelenlétében, 1963-ban. De az intézkedő kéz nem pihent, bejegyeztette a temető kiskartonjára és a nagy anyakönyvbe, hogy József Attila már négy évvel korábban került a szürke egyenkő alá a mártírsorra, 1959-ben. – Ez a költő teteme vándorlásának kriminális szakasza.

S jót akart, végezetül /?/ az a kéz is, amely most, 1994-ben, harminc év után kimentette őt a mártírsorról a szürke egyenkő alól. Hisz méltán szerepelne a neve a munkásmozgalom nagy halottai között az emlékhely falán, de a teteme méltatlanul került az egyensírba, szegényítő, a költészet egyetemességéből kiszakító lefokozással. Jó, hogy azt a kisajátító erőszakosságot jóvátette az újabb temetés; jó volt olvasni, a távoli rokonok nyilatkozatát, hogy nem akarnak a szertartás körül politikai felhangokat; jó, hogy az új akarat József Attilát munkásköltőből költővé emelte.

De nem volt jó cselekedet ez a titkos, puccsszerű zártkörű újratemetés: rossz emléket ébresztett, emlékeztetett a harminc évvel ezelőtti kéz működésére. Mert igaz, hogy az ilyen nagy költő-halott nem a politikusoké, – de nem egyesegyedül a távoli rokonoké sem. Hanem a közeli rokonoké: a verseit szerető olvasóké, a szellemét őrző tisztelőké, a nemzeté. És a nemzet szeretett volna lehajtott fejjel ott állni az új sír körül, egy szál virággal – „ha eltemet, ki eltemet".

S méltatlan nemcsak a temetés módja, hanem az eredménye is. A meghurcolt költő ismét a lefokozó „pici proletár-sírban" nyugszik, sebtiben körülkaszált sírhelyen, gazos, rendezetlen parcellában. És megint „az út másik felén": nem a társak között, Babits Mihály, Szabó Lőrinc, Nagy Lajos társaságában; nem az irodalomban, hanem a réten.

Nem az irodalomban és a szívünkben érdemelt rangját fejezi ki szerény, csoportos elhelyezése. Szép gondolat, hogy pihenjen a családja közelében, de bármilyen kegyetlenül hangzik, ilyen nagy költő már nem a családja körébe tartozik. Egyedül őhozzá zarándokolunk, őt koszorúzzuk. Ő tekintsen ránk a sírkőről is, ne kelljen keresnünk a nevét a családi névsorban. Arany János fém elékműve, magát a költőt jelenti – ha ott van is, szerény szalagon Piroska és Ercsey Julianna neve. Kosztolányi emlékköve sarkában ott lehet felesége és Ádám neve, de a Szeptemberi áhitatot ás a Halotti beszédet egyedül Kosztolányi Dezső írta.

Jó lett volna megbeszélni ezeket, és együtt örülni, csendesen, a jótevésnek. Jó lett volna elrendezni szépen mindent, és mondani: „nyugodj szellem". Jó lenne, ha nem kellene álmodozni egy szép, személyes síremlékről, mint Adyé, Jókaié – díszsírhelyen, a társak körében.

1994